

всі історичні епохи передбачало активну взаємодію сім'ї та школи. Завдання вчителів сучасної школи полягає у тому, щоб, використовуючи передовий педагогічний досвід, допомогти сім'ї стати ефективним соціально-виховним інститутом у превентивній роботі з дітьми та підлітками.

Узгодженість, взаємозв'язок, взаєморозуміння, взаємодоповнення цих двох соціально-педагогічних інститутів, практичне застосування теоретичної історико-педагогічної бази під час роботи з учнями середньої школи (у чому вбачає подальші перспективи дослідження) сприятиме успішній соціалізації особистості дитини на сучасному етапі становлення української державності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Книга для батьків. / Макаренко А. С. – К. : Либідь, 1987. – С. 11.
2. Меліна С. Світоглядні аспекти роботи з сім'єю / С. Меліна // Воспитание школьников: Теоретический и научно-методический журнал. – 2005. – № 5. – С. 17 – 21.
3. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Освіта України. – 2004. – 3 грудня. – № 94. – С. 6 – 10.
4. Невгодовський А. Навчіться любити дітей / А. Невгодовський // Світло. – 1999. – № 1. – С. 54 – 69.
5. Парфенова І. Організація співробітництва сім'ї та школи / І. Парфенова // Виховання школярів. – 2002. – № 3. – С. 25 – 27.
6. Русова С. Современные школьные нужды в Украине / С. Русова // Украинский вестник. – 1906. – № 2. – С. 115 – 122.
7. Соколянський І. Педагогіка школи та родини в системі соціального виховання / І. Соколянський // Рад. освіта. – 1928. – № 10. – С. 64.
8. Ушинский К. Д. Избранные педагогические произведения. / К. Д. Ушинский – М. : Просвещение, 1968. – С. 340.
9. Шахрай О. Педагогізація родини / О. Шахрай // Рад. освіта. – 1929. – № 1. – С. 44.

УДК 37. 011

А.О. Пучко

Слов'янський державний
педагогічний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ” У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

У статті аналізуються різні наукові підходи визначення сутності понять “диференціація”, “індивідуалізація” та пов'язаних з ними понять, взаємозв'язку диференціації та індивідуалізації навчання; подаються деякі дефініції цих термінів; виділено основні ознаки диференціації та провідні тенденції до розуміння цих понять у сучасній педагогічній думці.

В статье анализируются разные научные подходы к определению сущности понятий “дифференциация”, “индивидуализация” и связанных с ними понятий, взаимосвязи дифференциации и индивидуализации обучения; даются некоторые дефиниции этих терминов; выделены основные черты дифференциации и ведущие тенденции

относительно понимания этих понятий в современной педагогической мысли.

In the article the author analyzes different scientific approaches indicating the essence of the notions “differentiation” and “individualization” and other notions concerned with them; interconnection of the “differentiation” and “individualization” of the process of education is described; some definitions of the terms are provided; the main features of the “differentiation” and the leading tendencies according to the understanding of the notions in modern pedagogical science are singled out.

Постановка проблеми. Інноваційні зміни, що відбуваються в сучасній освіті, вимагають різноманітних заходів щодо вдосконалення навчального процесу. Особливого значення набуває сьогодні особистісно орієнтоване навчання, основу якого становлять диференціація та індивідуалізація.

Диференціація навчання – одна з найбільш складних проблем шкільної освіти. Суперечки навколо неї розпочалися задовго до появи самого терміна “диференціація навчання” і тривають ще до сьогодні. На необхідності постійно враховувати індивідуальні здібності та нахили дітей у процесі навчання наголошував Я.А. Коменський. Однак педагогічна класика мала у своєму арсеналі ідей іншу точку зору. Так, Ф. Гегель виступав проти того, щоб у школі враховувалась своєрідність інтелектуальної та емоційної сфери окремих учнів.

Проблема диференціації навчання виникла на певній соціально-історичній основі, саме тому вона має свої соціальні явища, що відповідають її подальшому розвитку. Оскільки соціальні умови мають історичний характер, то вони й сьогодні дають змогу по-іншому інтерпретувати проблему диференціації залежно від соціального замовлення, що дозволяє розглянути тенденцію до її вирішення у конкретних обставинах життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес диференціації навчання був предметом наукового аналізу вітчизняних і зарубіжних учених. Проблемі диференціації та індивідуалізації навчання у психолого-педагогічній науці ХХ століття присвячена значна кількість наукових праць: 20 – 30-ті роки – проблема відображена у працях П. Блонського, В. Вахтерова, В. Водовозова, П. Каптерєва, С. Шацького; 50 – 70-ті роки – диференціацію розглядають А. Бударний, Е. Голант, Е. Рабунський та інші; 70 – 80-ті роки – Г. Глейзер, Н. Гончаров, Г. Данілочкіна, В. Загвязинський, Е. Кириллов, А. Кірсанов, В. Крутецький, П. Мазур, І. Унт та інші; кінець ХХ – початок ХХІ століття В. Володько, В. Гусев, Ю. Дик, Г. Дорофєєв, А. Жафяров, С. Іванов, В. Монахов, В. Орлов, І. Осмолівська, О. Савченко, П. Сікорський, І. Смірнов, Р. Утеєва, Н. Федорова, В. Фірсов, Р. Черкасов, В. Шадриков, І. Якиманська та багато ін. Крім того, у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. в Україні захищені дисертації з

проблеми диференціації навчання (О. Братанич, Т. Вожегова, Т. Дейніченко, Л. Жовтан, О. Кузьміна, Н. Лобко-Лобановська, С. Логачевська, Я. Фруктова, А. Харченко).

Постановка завдання. Варто зазначити, що, незважаючи на широке використання поняття “диференціація” в педагогічній літературі, у психолого-педагогічній науці немає єдиного тлумачення означеного терміна.

Мета статті – здійснити аналіз різних наукових підходів до визначення сутності поняття “диференціація навчання”.

Виклад основного матеріалу дослідження. У педагогічній літературі щодо визначення сутності терміна “диференціація” набули поширення такі поняття, як “диференційоване навчання”, “диференційований підхід”, “індивідуалізація навчання”, “індивідуальний підхід”. Незважаючи на наявність досить значної кількості літератури, що присвячена проблемі диференціації та індивідуалізації навчання, не можна не відзначити відсутність єдності та чіткості у тлумаченні цих термінів. Практично майже кожен автор дає свої оригінальні визначення, розкриваючи сутність названих понять у рамках своїх концепцій, зосереджуючи увагу на певних аспектах.

Диференціація (від лат. *differentia* – “різниця”) з точки зору термінологічного підходу означає розчленування, розподіл, розшарування цілого на частини, форми, ступені.

У педагогічній літературі термін “диференціація навчання” має багато різних значень:

- дидактичний принцип, відповідно до якого для підвищення ефективності створюється комплекс дидактичних умов, який урахує типологічні особливості учнів (їх інтереси, творчі здібності, навченість), згідно з якими відбираються і диференціюються мета, зміст навчання, форми і методи навчання (В. Андреев);

- розподіл навчальних планів і програм у старших класах середньої школи, що здійснюється на факультативних заняттях у спеціальних школах та класах (Е. Рабунський);

- особлива форма організації навчання з урахуванням типологічних індивідуально-психологічних особливостей учнів та особливої організації комунікації “учителя – учнів” (Ю. Бабанський, М. Мельников, І. Якиманська);

- форма організації навчальної діяльності учнів середнього та старшого віку з урахуванням їх нахилів, інтересів та здібностей (Н. Вендровська, Н.

Шахмаєв);

- така організація навчального процесу, що характеризується варіативністю змісту, методів та інтенсивністю навчання (С. Зубов, Л. Калашнікова);

- спосіб оптимального поєднання фронтальної, групової та індивідуальної організації навчального процесу (І. Чередов);

- урахування індивідуальних особливостей учнів у певній формі, коли учні групуються на основі яких-небудь особливостей для окремого навчання, при цьому навчання здійснюється за кількома різними планами та програмами (І. Унт);

- така система навчання, коли кожен учень володіє певним мінімумом загальноосвітньої підготовки, що є загальнозначущою і забезпечує змогу адаптації в постійно змінних життєвих умовах, одержує право і гарантовану можливість приділяти увагу тим напрямам, які найбільше відповідають його нахилам (Г. Дорофеев, П. Кузнецов, С. Суворова, В. Фірсов);

- організація навчального процесу з урахуванням домінуючих особливостей учнів (маються на увазі групові особливості; диференційоване навчання є умовою і засобом індивідуалізації) (З. Абасов);

- спосіб організації навчального процесу, коли враховуються індивідуально-типологічні особливості особистості (здібності, інтереси, нахили, особливості інтелектуальної діяльності) (І. Осмоловська).

Наголосимо, що за різниці формулювань майже всі автори відзначають одну істотну ознаку диференціації навчання: організацію навчального процесу на основі врахування особливостей, які притаманні різним групам учнів, що дозволяє створити найбільш сприятливі умови для розкриття індивідуальності кожного учня. Дослідники диференціації навчання основну увагу приділяють умовам і можливостям побудови навчального процесу, спираючись на індивідуальні особливості учнів.

Існують й інші дефініції цього поняття, що свідчить про складність самого процесу диференціації. Аналіз літератури доводить, що найбільш чітко визначення в кожному конкретному випадку залежить від того, яка мета і які засоби маються на увазі, коли йдеться про диференціацію. Іноді автори навіть не уточнюють, про яку саме диференціацію вони говорять: внутрішню чи зовнішню. В. Монахов, В. Орлов, В. Фірсов та багато інших учених обґрунтовують необхідність розмежування внутрішньої (різне навчання дітей у гетерогенних класах) і зовнішньої диференціацій (створення гомогенних груп на

різних рівнях) [8]. Проте зовнішня диференціація не виключає внутрішньої, оскільки абсолютної гомогенності у класі, на думку Л. Дроздикової, досягти неможливо. Найдоцільнішим вона визначає поняття “системно-цільова диференціація” як таку, що інтегрує зовнішню і внутрішню диференціації на основі цілеспрямованого вибору цілей, змісту, форм і методів навчання, результатом чого є творча особистість, здатна до самореалізації.

У сучасній педагогічній літературі існує багато підходів до співвідношення понять “диференціація навчання” та “індивідуалізація навчання”. Один із підходів полягає у змішуванні трактувань цих понять.

Так, Е. Голант використовує термін “індивідуалізація” під час розподілу колективу учнів на групи за будь-якими схожими ознаками та навчання їх у цих групах. Майже всі дослідники таку форму організації навчання називають диференціацією. У своїх працях Е. Голант використовує обидва терміни: “індивідуалізація” і “диференціація” в одному і тому самому значенні [5]. Деякі дослідники (А. Кірсанов, Е. Рабунський, І. Унт) більш чітко розмежовують ці поняття.

Ідея супідрядності індивідуалізації та диференціації простежується у працях В. Монахова, В. Орлова, Е. Рабунського, В. Фірсова. Вони вважають, що диференціація є правомірною і необхідною умовою індивідуалізації. При цьому індивідуалізація розглядається ними як мета, а диференціація – як засіб її досягнення.

С. Іванов відзначає, що індивідуалізація пов’язана з такою організацією процесу навчання і виховання, яка спрямована на формування індивідуальності як самоцілі розвитку суспільства. На його думку, індивідуалізація означає доцільно організований процес, що здійснюється суб’єктом, який передбачає набуття людиною своєрідності. У зв’язку з цим індивідуалізація навчання орієнтується на індивідуально-психологічні особливості учня і будується на підставі врахування цих особливостей [6].

Е. Рабунський під індивідуалізацією навчання розуміє особливу організацію навчального процесу в колективі класу чи групи, яка спрямована на дотримання вимог індивідуального підходу. В основі виділення груп учнів покладено такі навчальні характеристики, як навченість, організованість у навчанні та дієвість пізнавальних інтересів [11].

Деякі автори індивідуалізацію і диференціацію навчання розглядають з точки зору управління. Наприклад, Г. Глейзер під індивідуалізацією навчання

розуміє систему управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів з урахуванням індивідуальних психологічних особливостей кожного учня [7].

Інші розглядають її з точки зору врахування у процесі навчання індивідуальних чи індивідуально-психологічних особливостей. Так, І. Унт у монографії “Індивідуалізація і диференціація навчання” визначає індивідуалізацію як “урахування у процесі навчання індивідуальних особливостей учнів у всіх його формах і методах, незалежно від того, які особливості і якою мірою враховуються” [13].

Дещо іншу точку зору має видатний дидакт Г. Селевко. Під індивідуалізацією навчання вчений розуміє організацію навчального процесу, коли вибір способів, прийомів, темпу навчання зумовлюється індивідуальними особливостями учнів, а також є різні навчально-методичні, психолого-педагогічні та організаційно-управлінські заходи, що забезпечують індивідуальний підхід [12].

О. Братанич вважає, що поняття “диференціація” та “індивідуалізація” розглядаються вченими з чотирьох якісно відмінних точок зору (залежно від того, який компонент педагогічного процесу є основою змісту поняття): зміст освіти; процес навчання; особистісний підхід у навчанні; організація освіти. На її думку, “доцільно віднести диференціацію до принципів навчання, а процеси, в основу яких покладено ці принципи, – до гуманістичних педагогічних технологій навчання”. Автор визначає диференціацію навчання як: 1) принцип урахування індивідуально-типологічних особливостей учнів в інтересах розвитку їх нахилів і здібностей; 2) педагогічну технологію навчання, яка забезпечує реалізацію принципу диференціації. Під індивідуалізацією навчання автор розуміє: 1) принцип урахування індивідуальних особливостей окремих учнів в інтересах розвитку їхніх нахилів та здібностей; 2) педагогічну технологію навчання, яка забезпечує реалізацію принципу індивідуалізації. Тобто вважає, що поняття “індивідуалізація” і “диференціація” не є синонімами, проте взаємопов’язані і взаємозумовлені [3].

У педагогічній та методичній літературі поряд із поняттями “диференціація” та “індивідуалізація” часто зустрічаються терміни “диференційоване навчання” та “індивідуалізоване навчання”.

“Педагогічна енциклопедія” розрізняє поняття “диференційоване навчання” та “індивідуалізація навчання”. Згідно з енциклопедією, диференційоване навчання – це “розподіл навчальних планів і програм у

старших класах середньої школи”, а індивідуалізація навчання – це “організація навчального процесу, під час якого вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їх здібностей до навчання” [10].

А. Афанасьєв і Д. Данилов вважають, що така постановка питання вже застаріла, оскільки з цих визначень випливає, що диференціація та індивідуалізація навчання розглядаються як поняття, не пов’язані між собою, що належать різним сферам діяльності школи [2].

У теорії педагогіки поняття “диференційоване навчання” та “індивідуалізоване навчання” різними авторами трактується по-різному.

Диференційоване навчання за Р. Утеєвою – навчання, під час якого здійснюється диференційований підхід до учнів, а індивідуалізоване навчання – навчання, коли здійснюється індивідуальний підхід до учня [14].

І. Якиманська вважає, що диференційоване навчання не є метою, а лише засобом розвитку індивідуальності. Індивідуалізація є основою диференційованого навчання. Індивідуалізація – не результат диференціації, а навпаки, диференціація сприяє індивідуалізації навчання [15].

А. Кірсанов, І. Чередов та Л. Фрідман зазначають, що термін “диференціація навчання” застосовується у тому самому смислі, що й диференційоване навчання.

У своєму дослідженні І. Осмоловська визначає, що диференційоване навчання – процес, організований з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей учнів, а диференціація навчання є способом, формою його організації [9].

Як основний психолого-педагогічний та організаційно-методичний принцип розуміє диференціацію М. Артюхов. Для того щоб показати диференціацію як систему, що лежить в основі всього навчально-виховного комплексу, він розділяє такі поняття, як “диференційоване навчання” (комплекс організаційних заходів, соціально-економічних, правових аспектів навчання, що створюють статус навчального закладу) та “диференційований підхід” (технологія індивідуального підходу до учнів з метою визначення їх рівня здібностей, їх професіональної спрямованості, максимального розвитку кожної особистості на всіх етапах навчання) [1].

Термін “диференційований підхід” застосовується в кількох значеннях:

- спосіб оптимізації, який передбачає оптимальне поєднання

загальнокласних, групових та індивідуальних форм навчання (Ю. Бабанський);

- особливий підхід учителя до різних груп учнів, який полягає в організації навчальної роботи, різний за змістом, обсягом, складністю методів та прийомів (А. Кірсанов, В. Загвязинський);

- дидактичне положення, яке передбачає розподіл класу на групи. Диференційований підхід – пристосовування форм і методів роботи до індивідуальних особливостей учнів (Е. Рабунський).

Докладно розглядає значущість індивідуального підходу та обґрунтовує його Е. Рабунський. Він указує на те, що, по-перше, принцип індивідуального підходу зумовлює необхідність у систематичному врахуванні соціально-типового та індивідуально-неповторного в особистості кожного учня. По-друге, кожен учень без винятку має потребу в індивідуальному підході. По-третє, індивідуальний підхід є активним, формуючим, розвиваючим принципом, який передбачає творчий розвиток індивідуальності учня [11].

Отже, на основі позицій різних учених встановлено, що індивідуальний підхід багатьма вченими розуміється як орієнтація на індивідуально-психологічні особливості учня, вибір і застосування відповідних методів та прийомів. Індивідуальний підхід є дидактичним принципом, який вносить свої корективи в організацію навчального процесу.

О. Братанич розуміє під диференційованим навчанням вид навчання, який ґрунтується на принципі диференціації та педагогічній технології диференційованого навчання, що передбачає створення різних умов навчання для різних шкіл, класів, груп з метою врахування як індивідуальних особливостей, так і домінуючих особливостей їх контингентів, а індивідуалізоване навчання – це вид навчання, що ґрунтується на принципі індивідуалізації та педагогічній технології індивідуалізації навчання, що передбачає врахування індивідуальних особливостей учнів як у середині гомогенних груп, класів, так і гетерогенних. Автор ідентифікує складові поняття “диференційований підхід” та “індивідуальний підхід” з відповідними складовими поняття “диференціація” та “індивідуалізація” навчання [3].

У своєму дослідженні Т. Вожегова визначає проблему індивідуалізації та диференціації як проблему реалізації принципів індивідуального та диференційованого підходів у навчанні. Принцип індивідуального підходу розглядається нею як положення найбільш повного врахування індивідуальних особливостей кожного окремого учня. Принцип диференційованого підходу –

як положення, спрямоване на врахування типологічних, схожих особливостей учнів [4].

Доцільно зазначити, що в сучасній психолого-педагогічній літературі, на наш погляд, недостатньо чітко виявлена подібність і відмінність між індивідуалізацією та диференціацією навчання. Огляд різних тлумачень дозволяє виділити основні тенденції у підходах до розуміння понять “диференціація” та “індивідуалізація навчання”:

1) диференціація розглядається як більш широке поняття, ніж індивідуалізація (Г. Глейзер, Е. Голант, В. Гусев, Ю. Колягин);

2) диференціація розглядається як більш вузьке поняття, ніж індивідуалізація (А. Кірсанов, В. Крутецький, І. Унт та ін.);

3) диференціацію відносять до освіти, а індивідуалізацію – до навчання (Н. Гончаров, Е. Рабунський);

4) диференціація розглядається як одна з форм індивідуалізації, як засіб досягнення всіма учнями базової освіти, як система навчання та ін. (Г. Дорофєєв, В. Монахов);

5) диференціація розглядається як одна з форм індивідуалізації (І. Унт);

6) індивідуалізація є окремим випадком диференціації (Г. Глейзер, В. Гусев);

7) практично не ототожнюють диференціацію та індивідуалізацію (В. Крутецький);

8) поняття “індивідуалізація” і “диференціація” є синонімами (А. Бударний, Е. Голант, А. Кірсанов);

9) індивідуалізація – вид диференціації, його найбільш повне втілення (Г. Глейзер, В. Гольховой, М. Сагателян);

10) диференціація – окремий випадок індивідуалізації (В. Монахов).

На наше переконання, що індивідуалізація та диференціація навчання – це взаємопов’язані дидактичні принципи, які не виключають один одного, призначені для найбільш повного розкриття індивідуальних нахилів та здібностей учнів, що передбачають створення оптимальних умов для розвитку особистості та досягнення навчально-виховних цілей (тобто в них однаково призначення та цілі). У цьому полягає подібність цих понять. Відмінність полягає в тому, що вони мають різні об’єкти дій: у випадку індивідуалізації – це окремий учень, а у випадку диференціації – окрема група учнів.

Проаналізувавши різні підходи до визначення поняття «диференціація»,

ми можемо виділити такі основні ознаки диференціації:

- урахування індивідуальних особливостей учнів;
- групування учнів на основі цих особливостей;
- варіативність навчального процесу у групах;
- розвиток індивідуальної спроможності кожного учня.

Диференціація навчання сприяє розкриттю індивідуальності, виявленню нахилів і здібностей особистості учня, передбачає вибір того напрямку, який вважається найбільш близьким.

Висновки. Отже, на основі ґрунтовного вивчення та аналізу наукових поглядів, узагальнення результатів досліджень проблеми щодо визначення поняття “диференціація” нами встановлено, що визначення цих термінів у сучасній педагогічній теорії постійно розширюється та уточнюється. Вивчення сучасної наукової, педагогічної та психологічної літератури дозволяє зробити висновок про те, що існують різні підходи до визначення терміна “диференціація навчання”, який набуває різних значень: від структурування педагогічного процесу, розподілу його на численні процеси до ототожнювання з поняттям “індивідуалізація навчання”. Це пов’язано зі складною структурою диференціації та її багатоаспектністю (психологічний, дидактико-методичний, технологічний), різноманітністю предметів дослідження та прийняття за основу різних компонентів навчального процесу. Розкриття змісту цього поняття залежить від того, які цілі ставляться та які засоби використовуються для їх досягнення в кожній конкретній ситуації. Шляхи реалізації диференціації навчання різні. Їх специфіка визначається культурно-історичними, національними та регіональними особливостями. Провідна ідея диференціації навчання – прагнення до врахування індивідуальних особливостей учнів, створення відповідних умов для розвитку їх потенціальних можливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюхов М. В. Управление дифференцированным обучением школьников в промышленно-развитом регионе / Артюхов М. В. – Кемерово, 1997. – 232 с.
2. Афанасьев А. Е. Дифференциация обучения в сельской школе: историко-теоретический анализ : [монография] / А. Е. Афанасьев, Д. А. Данилов. – Якутск : Изд-во Якут. ун-та, 2003. – 104 с.
3. Братанич О. Проблема дефініцій базових понять у теорії диференційованого навчання / О. Братанич // Рідна школа. – 2000. – № 7. – С. 43 – 45.
4. Вожегова Т. В. Проблема индивидуализации и дифференциации начального обучения в отечественной дидактике 50 – 90-х гг. XX в. : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Т. В. Вожегова – Луганск, 2008. – 241 с.
5. Голант Е. Я. Методы обучения в советской школе / Голант Е. Я. – М. : Учпедгиз, 1957. – 152 с.

6. Иванов С. Н. Дифференциация обучения как средство индивидуализации целостного педагогического процесса / С. Н. Иванов // Дифференцированное обучение учащихся в городских школах : сб. науч. тр. – Минск, 1990. – С. 110 – 115.

7. Индивидуализация и дифференциация обучения в вечерней школе : для работников веч. (смен.) шк. / [под ред. Г. Д. Глейзера]. – М. : Просвещение, 1985. – 143 с.

8. Монахов В. М. Дифференциация обучения в средней школе / В. М. Монахов, В. А. Орлов, В. В. Фирсов // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 42 – 47.

9. Осмоловская И. М. Организация дифференцированного обучения в современной общеобразовательной школе / Осмоловская И. М. – М. : Изд-во ИПП, 1998. – 160 с.

10. Педагогическая энциклопедия. – М. : Изд-во Большой Российской энциклопедии, 1993. – Т. 1. – 607 с.

11. Рабунский Е. С. Индивидуальный подход в процессе обучения школьников: на основе анализа их самостоятельной учебной деятельности / Рабунский Е. С. – М., 1975. – 182 с.

12. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособие / Селевко Г. К. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.

13. Унт И. Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / Унт И. Э. – М. : Педагогика, 1990. – 192 с.

14. Утеева Р. А. Теоретические основы организации учебной деятельности учащихся при дифференцированном обучении математике в средней школе: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук / Р.А. Утеева. – М., 1998. – 37 с.

15. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / Якиманская И. С. – М. : Сентябрь, 2000. – 112 с.

УДК 37.013.42(09)

А.О. Рижанова

Харківська державна академія культури

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ (XVII – ПОЧАТОК XX СТ.)

У статті розглянуто процес розвитку системи вітчизняного соціального виховання в період становлення індустріальних соціокультурних відносин; проаналізовано вплив розширення суб'єктів, об'єктів, змісту, закладів, засобів соціального виховання на піднесення громадської та національної самосвідомості народу, його соціальності в цілому.

В статье рассмотрены процесс развития системы отечественного социального воспитания в период становления индустриальных социокультурных отношений; проанализировано влияние расширения субъектов, объектов, содержания, учреждений, средств социального воспитания на возрастание общественного и национального самосознания народа, его социальности в целом.

The paper deals with the process of development of the system of national social upbringing in the period of formation of industrial socio-cultural relations. Influence of the extension of subjects, objects, content, establishment, means of social upbringing on the increase of civil and national self-consciousness of the people, their sociality in whole is analyzed.

Постановка проблеми. Тривала політична та соціальна нестабільність в Україні негативно позначається на економічному рівні суспільства, а головне –